

Єрмакова Т. С.

ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я ШКОЛЯРІВ У ПОГЛЯДАХ НАУКОВЦІВ ПОЛЬЩІ (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)

Проаналізовано досвід науковців, педагогів, медиків та психологів Польщі щодо особливостей формування культури здоров'я школярів у другій половині ХХ століття, а саме у 60-х роках. Було визначено, що проведена у Польщі реформа мала оздоровче спрямування. Так, було внесено зміни до навчальних програм, зокрема програм природньо-математичного та гуманітарного профілю. Навчально-виховна робота будувалася на основі досягнень педагогічної науки та практичного досвіду передових шкіл європейських країн. Науковцями проблема формування культури здоров'я школярів розглядалася переважно через гігієнічний аспект виховання, а саме через діяльність шкільної служби здоров'я, взаємодію педагога та учня у поглядах шкільних лікарів, впливу загальних факторів освітнього середовища на здоров'я школярів та формування культури їхнього здоров'я. Виявлено, що категоріальний апарат культури здоров'я було збагачено новими термінами – «здоров'язбережувальне виховання» та «здоров'язбережувальна освіта».

Ключові слова: культура здоров'я, школярі, Польща, гігієнічне виховання, здоров'язбережувальне виховання, здоров'язбережувальна освіта.

Єрмакова Т. С. Основы формирования культуры здоровья школьников во взглядах исследователей Польши (исторический аспект). Проанализирован опыт ученых, педагогов, медиков и психологов Польши относительно особенностей формирования культуры здоровья школьников во второй половине ХХ века, а именно в 60-х годах. Было определено, что проведенная в Польше реформа имела оздоровительное направление. Так, были внесены изменения в учебные программы, в частности программы естественно-математического и гуманитарного профиля. Учебно-воспитательная работа строилась на основе достижений педагогической науки и практического опыта передовых школ европейских стран. Учеными проблема формирования культуры здоровья школьников рассматривалась преимущественно через гигиенический аспект воспитания, а именно через деятельность школьной службы здоровья, взаимодействие педагога и ученика во взглядах школьных врачей, влияния общих факторов образовательной среды на здоровье школьников и формирование культуры их здоровья. Выявлено, что категориальный аппарат культуры здоровья был обогащен новыми терминами – «здоровьесберегающее воспитание» и «здоровьесберегающее образование».

Ключевые слова: культура здоровья, школьники, Польша, гигиеническое воспитание, здоровьесберегающее воспитание, здоровьесберегающее образование

Yermakova T. S. Bases of Formation Health Culture of Schoolchildren in the Views of Researchers in Poland (historical aspect). The experience of scientists, teachers, doctors and psychologists in Poland on the features of formation health culture of schoolchildren in the second half of the twentieth century, namely in the 60s. It was determined that held in Poland reform had a recreation area. For example, changes were made in the curriculum, in particular programs of natural sciences and mathematics, and the humanities. Educational work was based on the achievements of pedagogical science and practical experience of the leading schools of European countries. The problem of formation of health culture of schoolchildren was viewed primarily through the hygienic aspects of education, namely, through the activities of the school health service, the interaction of the teacher and schoolchild in the views of the school doctors, the influence of the common factors of the educational environment on the health of schoolchildren and creating their culture of health. It was revealed that the categorical apparatus of health culture was enriched with new terms – «health saving upbringing» and «health saving education».

Keywords: health culture, schoolchildren, Poland, hygienic education, health saving upbringing, health saving education.

Постановка проблеми. У наш час дитина повинна мати можливість пізнати себе, особливості людського організму, основні засоби здорового способу життя, запобігання різним захворюванням, шкідливим звичкам; уміти керувати своїм здоров'ям, що дасть їй шлях до повноцінного життя. Сьогодні дуже важливо під час навчання в школі навчити дитину самій піклуватися про власне здоров'я, сформувати в неї установку на підтримку власного здоров'я без застосування медикаментозних засобів.

З огляду на це, виходячи із сучасних уявлень про суттєву залежність стану здоров'я, рівня й тривалості життя від способу життя, маючи достовірну базу даних, урядом Республіки Польща було створено освіту в контексті зміцнення здоров'я дітей шкільного віку через формування в них знань про культуру здоров'я. Тому, дослідження питання формування культури здоров'я школярів в історичний період, а саме у другій половині ХХ століття, є актуальним і доцільним.

Аналіз досліджень. Для розв'язання проблеми здоров'я взагалі і формування культури здоров'я зокрема є необхідні науково теоретичні передумови. Вони відтворенні у працях педагогів (Д. Влодарек, Б. Войнаровська, М. Демел, Й. Громадська-Островська, Й. Ковальська, З. Тоєплітзта інші), психологів (М. Войнаровська-Солдан, Й. Мазур, А. Маїлковська, І. Табак, та інші), соціологів (Р. Фолесєвська, Г. Форміцкіта інші). Разом із цим, як свідчить аналіз наукової літератури з даного

питання, проблема формування культури здоров'я школярів не дістала повної теоретичної та практичної проробки.

Робота виконана згідно державної бюджетної теми Міністерства освіти «Теоретико-методологічне забезпечення формування здорового способу життя особистості в умовах навчального закладу в контексті Європейської інтеграції» (№ державної реєстрації 0114U001781).

Мета статті – розкрити основні ідеї щодо формування культури здоров'я школярів.

Матеріал: аналіз публікацій вітчизняних і зарубіжних авторів.

Виклад основного матеріалу. 60-ті рр. ХХ століття у світі були насичені досить бурхливими подіями, серед яких можна виділити ту ситуацію, що склалася у ході «холодної війни» між Сходом і Заходом, та мала певний відбиток на країни соціалістичного табору. У Польщі ситуація була не менш напруженою, ніж у світі. Так, посилювався тиск цензури проти будь-якої вільної думки, піддано критиці функціонування молодіжних організацій, влада перетворилася на елітну, при якій на другому плані опинилася важлива для громадян країни культура. Однак, проведена у 1961 р. освітня реформа («Закон про розвиток системи освіти і виховання у Польській Народній Республіці») мала й позитивний бік. Було підтверджено безкоштовність навчання, право на матеріальну допомогу та світський характер освіти. Закон запровадив 8-річний освітній обов'язок і професійну підготовку молоді до 16-річного віку. Окрім цього, внесено зміни й до шкільних навчальних програм [1]. Значну увагу в нових навчальних програмах приділялося посиленню зв'язку між навчанням та виховною роботою, яка відповідала інтересам політики Польської об'єднаної робітничої партії. Суттєві корективи торкнулися й програм природньо-математичного та гуманітарного профілю. Нові вимоги було висунуто до викладання уроків труда, проведенню суспільно-корисної діяльності школярів та сприянню шефської допомоги школам. Рекомендовано було всю навчально-виховну роботу будувати на основі досягнень педагогічної науки та практичного досвіду передових шкіл.

Аналіз психолого-педагогічної літератури [14; 10; 16; 9; 11; 4; 13] дозволяє визначити, що у теоретичному сенсі проблема формування культури здоров'я школярів досліджувалася переважно у напрямку гігієнічного виховання, зокрема через організацію шкільної гігієни у межах шкільної служби здоров'я (М. Кацпшак, К. Сокал, Й. Богданович), визначення особливостей впливу кабінетної системи навчання школярів на формування їхніх гігієнічних знань і навичок через активну взаємодію педагога та учня у погляді лікаря, розвитку гігієнічної культури школяра (М. Рудольф-Скоковська), у рамках вивчення гігієни психічного виховання школярів, впливу загальних факторів освітнього середовища

(В. Боцян, Е. Котарба, В. Вечорек-Войєнська)на здоров'я школярів та формування культури їхнього здоров'я.

Як результат, відповідальність за санітарно-гігієнічні умови в школі здебільшого покладалися на самих учителів, однак їм дозволялося вже консультуватися з певних питань із працівниками шкільної служби здоров'я, обговорювати питання на міжшкільних конференціях учителів або методичних радах, на батьківських зборах. На учителів майже повністю покладалася відповідальність за гігієнічне виховання школярів. Так, учителі повинні були контролювати охайність учнів, контактувати з батьками школярів та займатися їхньою просвітою щодо засад гігієнічних та естетичних учнів. Раз на два тижні учителі здавали відповідний звіт керівництву закладу навчання школярів.

На початку 60-ті рр. ХХ століття у педагогічних колах з'являються ґрунтовні дослідження щодо розвитку здоров'язберігаючого виховання (М. Демел) та здоров'язберігаючої освіти (Х. Вентландтова). Зауважимо, що у 50-х рр. ці терміни зустрічалися в педагогічній літературі, але не мали чіткого змістовного наповнення. Під здоров'язберігаючим вихованням М. Демелем розумілося поєднання основ гігієнічного виховання та фізичного виховання через розвиток навичок, що сприяють збереженню та вдосконаленню здоров'я, розвитку позитивного інтересу до формування власного здоров'я, підвищенню вимог до себе щодо власної гігієни та гігієни оточуючих. У свою чергу, основи гігієнічного виховання, а саме знання і навички з різних підгруп гігієнічного виховання (наприклад, гігієна навколишнього середовища, гігієна приміщення, тощо), повинні бути «перекладені» на педагогічну мову та практично реалізовані у шкільному виховному середовищі [5].

Під терміном «здоров'язберігаюча освіта»Х. Вентландтовою було визначено виховний та дидактичний вплив, координування усіх чинників розвитку особистості школяра, зокрема формування і розвитку власного здоров'я та культури здоров'я. Іншими словами, здоров'язберігаюча освіта є усебічною освітньою та виховною працею, корисною для здоров'я та формування культури здоров'я [12].

Ці два терміни вже у 70-х рр. будуть визнані як необхідні чинники формування здорового майбутнього покоління країни та закладені в основу багатьох державних міністерських програм для загальноосвітніх закладів.

Важливе значення відводилося забезпеченню шкіл технічними засобами навчання, включаючи аудіовізуальні засоби (магнітофони, телевізори, відеоманітофони), зокрема проводилися дослідження й про вплив технічних засобів навчання на формування здорової особистості школяра. Науковцями (М. Йокель, Й. Кубін, Т. Малежевська) було визначено, що звук, образ (уява) та колір підвищують сприйняття шкільного матеріалу майже на 30% [6; 7; 8]. Зауважимо, що про застосування

технічних засобів навчання у школах Польщі позитивний відгук надавали радянські науковці (В. Стрезикозін, Н. Шахмаєв), які відмічали високий науковий та методичний рівень застосування радіо та телебачення у навчально-виховному процесі школи [2].

Важливу роль у формуванні культури здоров'я школярів продовжували відігравати шкільні предмети оздоровчого спрямування, зокрема «Фізичне виховання», «Біологія», «Патріотичне виховання», «Труд», «Відомості про природу», «Художнє виховання» та «Музичне виховання». При плануванні предметів оздоровчого спрямування, вчителі зобов'язані були торкатися й гігієнічно-санітарної проблематики розвитку школярів (як рекомендувалося Міністерством освіти і Міністерством здоров'я і соціальної опіки у 60-х рр.). Так, гігієнічно-санітарне виховання передбачало отримання школярами знань щодо систематичного розширення відомостей про здоров'я особистості у відповідному віці; залучення дітей до справ гігієни (особистої, шкільної, позашкільної); цільове, заплановане використання санітарно-гігієнічних відомостей на практиці з метою підвищення власного рівня здоров'я, санітарно-гігієнічного рівня школи, класів та інших шкільних приміщень.

Слід відмітити, що значну роль у гігієнічному вихованні школярів відігравали й належні умови в школі. До уваги бралися такі моменти, як предмети обладнання шкільного кабінету, що повинні були відповідати гігієнічним вимогам (перш за все зросту та віку школяра); правильне розташування шкільних парт у класі; достатнє освітлення (природне або штучне) кабінету; колір приміщення та обладнання.

Не дивлячись на те, що більшість шкільних підручників мали застарілу інформацію щодо гігієнічного виховання школярів, поєднання навичок гігієнічного виховання на шкільних предметах різного спрямування, педагоги спиралися на досвід учителів-новаторів щодо надання необхідної та корисної для школярів інформації із здоров'язбережувального виховання. Існували бібліографічні показники, у яких було обгрунтовано, узагальнено та класифіковано перелік допоміжної літератури (книги, журнали, наукові фільми, таблиці, інструкції, плакати, брошури) як для вчителів, так і для школярів та їхніх батьків щодо питання гігієнічного та здоров'язбережуваного виховання школярів [3].

Проведений науковий пошук [10; 14; 8] свідчить про те, що у 60-х рр. ХХ століття у вирішенні проблеми формування культури здоров'я школярів значна роль відводилася позакласній та позашкільній діяльності школярів. Важливою виховною формою у позакласній діяльності було проведення бесід і лекцій, спрямованих на гігієнічне виховання школярів, збереження здоров'я, мотивацію до зміцнення та укріплення здоров'я, особливостей набуття навичок та упевненості і можливості ухвалювати

рішення, що стосуються поліпшення здоров'я. При проведенні лекцій учителями застосовувалися допоміжні наочні засоби, такі як наукові відеофільми, таблиці з інструкціями, плакати та вивіски для школярів, а також відкритки, пам'ятки, закладки, брошурки, які містили інформацію щодо гігієни особистості школяра, дотримання правильної постави, надання першої допомоги, про різні захворювання. Часто перегляд наукових відеофільмів мав місце й під час батьківських зборах, здебільшого приурочених поточним питанням гігієнічного виховання.

Таким чином, використання наочних засобів сприяло формуванню ціннісного ставлення до здоров'я, розповідалося про можливості організму людини та основні умови та засоби зміцнення здоров'я, школярі отримували елементарну уяву про взаємозв'язок фізичного, психічного, морального та соціального здоров'я особистості, складали план щодо раціонального використання вільного часу з користю для здоров'я, організації режиму дня, навчання й відпочинку, рухової активності, тощо.

Також позакласна діяльність забезпечувалася організацією шкільних кіл за інтересами, діяльністю світлиць, політінтернатів та груп подовженого дня, які мали різноманітні форми навчання школярів.

Поза школою виховна робота реалізовувалась через діяльність спортивних секцій при дитячих юнацько-спортивних школах і будинках піонерів, дитячих екскурсійно-туристських станцій, всесоюзних спортивних змагань, спортивних свят за місцем мешкання та ін.

На початку 60-х рр. в країні вже налічується 6 типів закладів із позашкільної діяльності школярів: палаци молоді; молодіжні будинки культури, будинки культури дітей і молоді, вогнища праці позашкільної, йордановські сади, місця для ігор і забав та спеціальні станції [15]. Діяльність цих закладів здебільшого була спрямована на формування в школярів фізичної культури, навичок гігієнічної культури, дотримання здорового способу життя. Основними формами діяльності були такі: масові спортивні заходи, лекції і зустрічі з відомими людьми (в залежності від спрямованості кола), організація психологічної підтримки в навчанні та підготовці до екзаменів.

Таким чином, проблема формування культури здоров'я школярів у 60-х рр. ХХ століття прямо залежала від рівня розвитку шкільної освіти та особливостей її реформування. Позитивним наслідком освітньої реформи, у контексті досліджуваної нами проблеми, стало збільшення кількості годин на предмети оздоровчого спрямування, що сприяло отриманню учнями більш глибоких знань із проблеми формування власного здоров'я та здоров'я оточуючих, формування культури здоров'я, ведення та дотримання здорового способу життя. Однак, у свою чергу, негативним наслідком стало надмірне розумове та фізичне навантаження на дітей шкільного віку.

Висновки. Проблема формування культури здоров'я в Польщі є надзвичайно актуальною та досліджується не тільки на педагогічному рівні, а й на рівні держави. Було визначено, що питання формування культури здоров'я школярів науковцями 60-х років було проаналізовано переважно у гігієнічному аспекті виховання школярів. Значним «проривом» у досліджуваній проблемі була поява нових термінів «здоров'язбережувальне виховання» та «здоров'язбережувальна освіта». **Перспективи подальших наукових розвідок.** Подальші дослідження планується провести у вивченні проблеми формування культури здоров'я Польщі у руслі здоров'язбережувальної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Развитие просвещения в Польской Народной Республике за годы 1974-1976. Отчет для МБО в Женеве. – Варшава: МПВ ПНР, 1977. – 66 с.
2. Стрезикозин В.П. Учебное радио и телевидение в Польской Народной Республике / В. П. Стрезикозин, Н. М. Шахмаев // Советская педагогика. – 1965. – № 7. – С. 111-115.
3. Altamanowa P. Wydawnictwa, pomoc naukowe i poglądowe (w wyborze) / P. Altamanowa // Oświata zdrowotna w szkole. – Wyd. II. – Warszawa: PZWL, 1970. – S. 119-127.
4. Bocian W. Organizacja wypoczynku dzieci i młodzieży to problem całego roku / W. Bocian // Wychowanie fizyczne w szkole. – 1960. – Nr. 1. – S. 4-5.
5. Demel M. O wychowaniu zdrowotnym / M. Demel. – Warszawa, PZWS. – 1968. – S. 15-19.
6. Jokiel M. Film oświatowo-zdrowotny w szkole / M. Jokiel // Oświata zdrowotna w szkole. – Warszawa: Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, 1970. – Nr. 31. – S. 91-102.
7. Kubin J. Wpływ telewizji na dzieci / J. Kubin // Życie szkoły. – 1970. – Nr. 3 (275). – Marzec. – S. 59.
8. Maleszewska T. Zadania pomocy naukowych i poglądowych w pracy oświatowo-zdrowotnej w szkole / T. Maleszewska // Oświata zdrowotna w szkole. – Warszawa: Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, 1970. – Nr. 31. – S. 83-90.
9. Michalska H. Zdrowie psychiczne / H. Michalska. – Warszawa, 1964. – 48 s.
10. Pilawska H. Gabinetowy system nauczania w oczach lekarza, pedagoga i ucznia / H. Pilawska, R. Ławecki // Szkoła a zdrowie dziecka. Materiały I Ogólnopolskiego Sympozjum Higieny Szkolnej w Studium Nauczycielskim w Legnicy, 13-14 maja 1967 r. – Warszawa, 1967. – S. 18-31.
11. Wall W.D. Wychowanie i zdrowie psychiczne / W.D. Wall. – Warszawa: PWN, 1960. – 218 s.
12. Wentlandtowa H. Wprowadzenie do zagadnień oświaty zdrowotnej w zakładach nauczania i wychowania / H. Wentlandtowa // Oświata zdrowotna w szkole. – Warszawa: Państwowy zakład wydawnictw lekarskich, 1970. – Nr. 31. – S. 5-10.

13. Wieczorek-Wojeńska W. Higiena szkolna / W. Wieczorek-Wojeńska // Oświata zdrowotna w szkole. – 1970. – S. 27-62.
14. Woynarowska B. Zasłużeni dla rozwoju higieny i medycyny szkolnej w Polsce (1918-78) / B. Woynarowska. – Warszawa: "WFiS", 1989. – Nr. 9.– S. 5-15.
15. Wroczyński R. Wychowanie poza szkołą / R. Wroczyński. – Warszawa: Państwowe zakłady wydawnictw szkolnych, 1968. – 172 s.
16. Zaczyńska H. Z zagadnień higieny psychicznej w szkole / H. Zaczyńska // Wychowanie fizyczne w szkole. – 1960. – Nr. 12. – S. 20-22.